

Mina ryska vänner

Johanna Melén
Stockholm: Natur & Kultur 2021
308 sider. ISBN 9789127171732

Omtalt av **Kristian Krohg-Sørensen** [Journalist, tegneserieskaper, MA i russlandstudier fra Universitetet i Oslo, caruha@gmail.com]

Da jeg begynte med russlandstudier rundt midten av 00-tallet, irriterte jeg meg over hvor vagt de akademiske tekstene beskrev samtidens Russland. Det fantes nok av gode analyser over Sovjetunionens vekst og fall, beskrivelser av hvordan planøkonomien hadde stagnert og hvordan okkupasjonen av Afghanistan hadde tatt knekken på gigantstatens økonomi og militære troverdighet. Men om de årene som var gått siden Den russiske føderasjonen ble opprettet, lot mange russlandsvitere til å forholde seg avventende. Beskrivelser av forholdet mellom Putins styre og sivilsamfunnet var ofte fulle av forbehold, som om ingen ennå visste helt hvor landet var på vei.

De siste ti årene har det imidlertid vært en stødigere kurs mot mindre pluralisme innenriks og en hardere antivestlig tone utenriks. Målet har sett ut til å være å etablere Russland som en motpol til amerikansk unilateralisme. Men etter starten på den brutale krigen mot nabolandet Ukraina – en krig som allerede har kostet titusenvis av menneskeliv og som truer med å forverre Russlands økonomiske situasjon og internasjonale status – er det vanskeligere enn noensinne å få øye på Putins ønskede slutttilstand. Hva etterlater han seg når han en gang må overlate makten til noen andre? Hva tenker Russlands befolkning om utviklingen de siste 30 årene? Hva er fremtiden for et samfunn der opposisjonelle forgiftes og fengsles, sivilsamfunnsgrupper likvideres og ytringsfriheten får stadig trangere kår?

Det gis ut et stort antall bøker som ved bruk av journalistiske virkemidler søker å svare på disse spørsmålene, og kanskje også å ta vanlige russere på pulsen. Ofte

ender forfatterne, som mange journalister, med å lage sjablongaktige konstruksjoner av meningsyttere, snarere enn mennesker: Den sinte drosjesjåføren, den gamle damen på torget, den Kreml-vennlige hipstermoskovitten. Et annet problem er at makten er så uløselig knyttet til Vladimir Putin som person, slik at det er vanskelig å beskrive Russlands utvikling uten å ende opp med nok en Putin-biografi. Skal man virkelig greie å formidle forholdet mellom makt og menneske i det postsovjetiske Russland, må man favne dypere. Det har Johanna Melén forsøkt å gjøre i *Mina ryska vänner*.

Meléns bok er selvbiografisk, den forteller historien om hennes eget møte med Russland da hun flyttet til St. Petersburg – og senere Moskva – for å studere. Åpent og nært skildrer hun studiedagene på et trøstesløst studenthjem der hun utvikler vennskapsforhold til studenter som kommer fra ulike avkroker av Russland. Meléns egen fortelling veves sammen med de dramatiske begivenhetene høsten 1999: Terrorangrepene mot boligblokkene i Bujnaksj, Moskva og Volgodonk (et fjerde angrep, i Rjazan, ble avverget av en årvåken beboer). Disse bombeeksplosjonene, etterfulgt av nye krigshandlinger i Tsjetsjenia, dannet bakteppet for daværende president Boris Jeltsins avgang og Vladimir Putins maktovertakelse nyttårsaften 1999–2000. Melén har altså fulgt Russlands utvikling fra Putins første timer som president.

Etter studietiden har hun stadig vendt tilbake til Russland som journalist, blant annet under presidentvalget i 2008, da Putin overlot tøyene til Dmitrij Medvedev, og under de store opptøyene på Bolotnaja-plassen i 2011. Det er likevel terrorangrepene i 1999 som er den røde tråden gjennom hele boka. De skapte forutsetningen for den andre Tsjetsjenia-krigen og ga Putin en gyllen mulighet til å framstå som handlekraftig og sterk. Det har versert mange teorier om hvem som egentlig plantet bombene i disse boligblokkene, og påstandene om at det var FSB selv som sto bak angrepene, har vist seg vanskelige å avlive. Melén beholder et balansert syn på denne teorien, men gjennom intervjuer med øyenvitner og dybdesamtaler med studievennene dukker det opp svar som beskriver hvordan slike mistanker passer sammen med tillitsunderskuddet og resignasjonen som preger forholdet mellom Russlands befolkning og landets myndigheter.

Gjennom disse intervjuene, og Meléns egne observasjoner over flere år, får vi et interessant blick på hvordan landet har utviklet seg politisk siden 1991. Som vestlig leser blir man nok en gang minnet på hvor håpløst det første tiåret etter Sovjetunionens fall fortonte seg for mange russere. Dermed blir det enklere å forstå den aggressive revansjismen som har skapt grobunn for krigsretorikken. Vi møter også mennesker som gir uttrykk for at Jeltsin-tidens demokratiske eksperiment feilet, og at Putin har skapt en forutsigbarhet og en velstandsøkning som er å foretrekke foran oligarki, moralsk forfall og kaos.

Bokas største styrke er samtalene med Meléns venner over flere år. Gjennom historiene til blant andre den innadvendte Olga og den mer selvsikre Lena skildrer Melén de postsovjetiske generasjonenes søken etter tilhørighet og mening i et samfunn som gir stadig mindre rom for deltakelse:

«Vet du», säger Lena, «i Ryssland har vi alltid levt liksom vid siden av makten». Låtit dem högt där uppe hålla på med sitt i förhoppning om at de då också ska låta medborgarna vara i fred (s. 247).

Den delen av boka som skildrer Russlands politiske utvikling, må i større grad konkurrere med den store mengden sakprosa om dette emnet. Som nevnt henger de siste 20 årene av landets historie tett sammen med personen Putin, og Melén kommer heller ikke unna at deler av boka må gjennom presidentens livshistorie. Hun beskriver godt hvorfor mange russere ble positivt overrasket over den nye presidenten i 1999, og motstår fristelsen til å bli for tendensiøs i skildringene av hvordan den tidligere KGB-agenten har blitt så mektig. Som den innsiktsfulle journalisten hun er, overlater Melén til leseren selv å trekke konklusjoner.

Boka hopper en del i tid, og bytter perspektiv mellom egne observasjoner, venninnenenes historier og rent dokumentariske sekvenser. Disse grepene gjør fortellingen tidvis forvirrende, men bidrar samtidig til å utdype flere emner. Noen av Meléns personlige møter er ganske flyktige, og tidvis blir det et stort persongalleri å holde styr på. Språket er imidlertid både presist og drivende, og møtene med Meléns nærmeste venner så sterke at det er enkelt å holde på engasjementet gjennom hele boka. *Mina ryska vänner* er et verdifullt bidrag til den litteraturen som søker å forklare hvorfor Russland synker stadig dypere ned i diktaturet. Og Meléns venner gir den dybdeforståelsen vi ofte savner i nyheter og akademisk tekst.